

Autoreferat z opisem osiągnięcia naukowego

1. Imiona i nazwisko: **Monika Agnieszka Komsta**

2. **Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:**

2005 – doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, nadany uchwałą Rady Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z dn. 22.03.2005. na podstawie rozprawy: *Aleksandra z Afrodyzji polemika ze stoicyzmem* (promotor: ks. prof. dr hab. Edward Zieliński, recenzenci: prof. dr hab. Agnieszka Kijewska, prof. dr hab. Bogdan Dembiński).

2002 – magister filologii klasycznej, praca magisterska: *Traktat Aleksandra z Afrodyzji „De fato”*. Wstęp, tłumaczenie, komentarz (promotor prof. dr hab. Krzysztof Narecki).

2000 – magister filozofii, praca magisterska: *Rola fizyki w uzasadnianiu twierdzeń etycznych u stoików rzymskich* (promotor: ks. prof. dr hab. Edward Zieliński).

3. **Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:**

12.03.2007 do chwili obecnej – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Filozofii, Katedra Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, adiunkt.

01.10.2004- 12.03.2007- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Filozofii, Katedra Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, asystent.

01.10.2001 – 30.09.2004 - Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Filozofii, Katedra Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, doktorantka.

01.10.2000 - 30.09.2001 - Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Filozofii, Katedra Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, asystent.

Monika Komsta

Urlopy macierzyńskie:

- 04.2003 - 06.2003

- 04.2005 – 09.2005

-01.2008 – 06.2008.

Pełnione funkcje uniwersyteckie:

2014- do chwili obecnej - opiekun studentów I-III rok filozofii studiów licencjackich

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 Ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.)

4.1. Tytuł osiągnięcia naukowego: *Temistiusz. Zmierzch psychologii perypatetyckiej*

4.2. Autor, tytuł publikacji, nazwa wydawnictwa, rok wydania:

Monika A. Komsta, *Temistiusz. Zmierzch psychologii perypatetyckiej*, Wyd. KUL, Lublin 2016, ss.288. (ISBN 978-83-8061-210-5)

4.3. Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Rozprawa jest w swoim zamierzeniu rekonstrukcją doktryny psychologicznej Temistiusza na podstawie jego dzieła *Parafraza „O duszy” Arystotelesa*. Postępowanie badawcze zmierzało m.in.do oceny tezy postawionej przez H. J. Blumenthala, który zaliczył Temistiusza do przedstawicieli szkoły perypatetyckiej. Liczne ślady wpływów platońskich, nie tylko we wspomnianej parafrazie, ale i w innych dziełach tego autora skłoniły bowiem niektórych badaczy do podkreślania zależności Temistiusza raczej od źródeł platońskich, a nie arystotelesowskich, co należało przeanalizować. Adekwatne ujęcie stanowiska Temistiusza wymagało więc zidentyfikowania źródeł jego myśli, wśród których trzeba wymienić filozofów należących do szkoły perypatetyckiej (przede wszystkim był to Aleksander z Afrodyzji) oraz myślicieli neoplatońskich (głównie Porfiriusz, ale widać też wpływ niewspomnianego wprost Plotyna). Po przeanalizowaniu wpływu poszczególnych autorów na psychologię Temistiusza można było stwierdzić, że jego doktryna była kontynuacją i rozwinięciem psychologii Arystotelesa, a motyw

Monika Komsta

neoplatońskie, stosunkowo liczne, nie doprowadziły jednak do głębszej zmiany w sposobie rozważania tej problematyki.

Podjęcie badań nad filozofią Temistiusza nie jest przypadkowe. Jest to bowiem ostatni starożytny myśliciel, który może być uznany za kontynuatora filozofii Perypatu, jego komentarze, jako ostatnie komentarze antyczne, nie są komentarzami neoplatońskimi. Przeciwnie, jak można zaobserwować na przykładzie parafrazy *O duszy* Arystotelesa, charakter interpretacji Temistiusza jest zdecydowanie perypatetycki. Różnego rodzaju wpływy platońskie ograniczają się przeważnie do warstwy słownej, nie naruszając zasadniczej, arystotelesowskiej konstrukcji systemu. Widać to na przykładzie jednego z argumentów, które Temistiusz podaje dla uzasadnienia istnienia tylko jednego numerycznie intelektu czynnego. Intelekt ten musi być jeden, ponieważ jest źródłem jedności pojęć używanych przez ludzi. Uzasadnieniem tego, że cała ludzkość posługuje się tymi samymi pojęciami nie jest rzeczywistość przedmiotowa, ale podmiotowa. W tej sytuacji należy odrzucić arystotelesowską abstrakcję jako źródło poznania, a co za tym idzie trzeba również przeorganizować strukturę duszy i zależności między jej władzami. Abstrakcja jest bowiem typem poznania, które wymaga współdziałania ciała i duszy, odrzucenie abstrakcji spowoduje więc duży wyłom w sposobie rozumienia wzajemnej relacji między duszą a ciałem. Temistiusz jednak poprzestaje jedynie na stwierdzeniu, że jeden intelekt czynny jest źródłem pojęć i nie wyciąga z tego twierdzenia powyższych konsekwencji, a nawet nie bierze ich pod uwagę. Stąd właśnie wniosek, że zasadnicza, perypatetycka struktura tej doktryny psychologicznej nie uległa wpływowi obcych elementów.

Skala oddziaływań platońskich mogła być jednak dokładnie oceniona tylko po przeanalizowaniu najważniejszych punktów doktryny psychologicznej Temistiusza ze zwróceniem uwagi na nowości, jakie zostały przez niego wprowadzane do myśli perypatetyckiej. Dlatego rozprawa w swojej istotnej części zawiera rekonstrukcję tej doktryny, jej źródeł i konsekwencji wypływających z poszczególnych twierdzeń. W swojej książce skupiłam się na zagadnieniu centralnym dla antropologii starożytnej – nieśmiertelności człowieka. Właściwie należy raczej powiedzieć, że na nieśmiertelności intelektu ludzkiego, ponieważ starożytni autorzy pogańscy sądzili zgodnie, że jedynie intelekt może okazać się władzą, która trwa po śmierci ciała.

Innym celem mojej pracy, równie istotnym, było ukazanie oryginalności stanowiska Temistiusza na tle innych perypatetyków, szczególnie Aleksandra z Afrodyzji. Temu miała służyć rekonstrukcja jego noetyki, która wydaje się szczególnie interesująca. W średniowieczu przywoływano stanowisko Temistiusza szczególnie przy okazji dysput dotyczących intelektu, przede wszystkim intelektu czynnego. Nie jest to bez znaczenia, ponieważ wydaje się, że stanowi

Monika Kowalczyk

ona najbardziej oryginalne rozwinięcie nauki Arystotelesa. To również jest jeden z powodów, dla którego ta rozprawa skupia się na zagadnieniu intelektu, poznania intelektualnego i nieśmiertelności człowieka.

Podstawowym problemem, który należało rozstrzygnąć przed przystąpieniem do analizy zagadnień związanych z intelektem jest relacja między duszą a ciałem, a dokładnie zależność duszy od ciała. Ta wzajemna relacja jest ujmowana w ramach dyskusji nad definicją duszy, która zajmuje w traktacie *O duszy* Arystotelesa trzy pierwsze rozdziały. Interpretacja zaproponowana przez Aleksandra z Afrodyzji jednoznacznie uzależnia duszę w jej istnieniu od ciała, tzn. dusza nie może według niego istnieć jako byt niepołączony z ciałem, którego jest aktem. Temistiusz jednak nie przychylił się do tej interpretacji i chociaż definiując duszę posłużył się formułą wybraną przez Aleksandra („dusza jest aktem ciała naturalnego i organicznego”), to jednak potraktował ją nie jako definicję w sensie ścisłym, ale jako pewne wstępne sformułowanie wynikające z przyjętych założeń metodologicznych. Podstawowym z nich jest uznanie psychologii za jedną z dyscyplin rozwijanych w ramach filozofii przyrody. Przedmiotem tak rozumianej psychologii mogą być tylko formy związane w sposób istotowy z materią w przeciwieństwie do metafizyki, która zajmuje się już formami czystymi, istniejącymi niezależnie od materii. Z powodu tego ograniczenia metodologicznego kwestia intelektu jest w traktacie Arystotelesa poruszana bardzo skrótowo. Intelekt, władza, która bez ciała może istnieć, nie może być w sensie ścisłym przedmiotem nauki o duszy. Temistiusz był świadomy tego ograniczenia, ale rozwiązał ten problem trochę w inny sposób, kładąc nacisk na interpretację metafory przytoczonej przez Stagirytę pod koniec rozdziału pierwszego ks. II, w której porównał duszę do żeglarza, a ciało do okrętu, wyrażając równocześnie wątpliwość, czy taka metafora jest adekwatna. Temistiusz rozwijając myśl, której ta metafora jest ilustracją, stawia pytanie, które staje się wyznacznikiem postępowania metodologicznego w traktacie Arystotelesa. Pytanie dotyczy możliwości istnienia takich władz duszy, które nie potrzebują do swego działania ciała. Należy zatem przeanalizować działanie wszystkich władz duszy, by ustalić, czy któraś z nich jest w swoim funkcjonowaniu od ciała niezależna. Taka metoda badania pozwoliła przejść Temistiuszowi od przedmiotu fizyki (form związanych stale z materią) do przedmiotu metafizyki (form czystych).

Temistiusz, odwołując się do Arystotelesa zakłada, że najlepszą metodą badania przedłożonego zagadnienia jest rozpatrywanie najpierw tych bytów, które są dla człowieka bardziej jasne i bliższe, łatwiejsze do ujęcia – są to byty złożone. Proponuje więc rozpoczęcie badań od dusz, które z konieczności są aktami jakiegoś ciała, a zatem od bytów ożywionych, materialnych, które dane są nam w codziennym życiu. Taki punkt wyjścia nie determinuje z góry punktu dojścia.

Monika Korte

Rozważając bowiem różne typy dusz i ich działania Temistiusz dochodzi do wniosku, że są pewne władze duszy, które nie potrzebują do swego działania ciała, a więc nie są w swojej istocie od ciała uzależnione. To ustalenie stoi w sprzeczności ze stanowiskiem Aleksandra z Afrodyzji, które uchodziło i wciąż uchodzi za swoisty „probiez arystotelizmu”. Temistiusz więc wbrew Aleksandrowi stwierdził, że jest władza duszy, która może bez ciała istnieć. Świadczą o tym działania tej władzy, która nie potrzebuje ciała do wypełniania swoich funkcji. Tą władzą jest intelekt.

Dla Temistiusza zagadnienie intelektu stanowiło z pewnością kluczową kwestię, o czym świadczy nawet struktura formalna jego komentarza, z tego względu również w moich badaniach ta problematyka zajmuje miejsce zasadnicze. Adekwatne ukazanie myśli Temistiusza okazało się jednak niemożliwe bez analizy stanowiska najpierw Arystotelesa, a potem Aleksandra z Afrodyzji. Miało to umożliwić ocenę stanowiska Temistiusza, który był przekonany o konieczności powrotu do tekstu samego Arystotelesa, bez interpretacji Aleksandra.

Fragment dotyczący intelektu jest jednym z niewielu miejsc, gdzie Temistiusz pozwolił sobie na odejście od komentowania tekstu Stagiryty, co więcej, właśnie ta dygresja jest najobszerniejsza i stanowi centralny punkt jego interpretacji. Jego odczytanie tekstu Arystotelesa jest zbudowane na opozycji wobec interpretacji Aleksandra z Afrodyzji. Polemika między tymi dwoma autorami ujawnia się już w warstwie terminologicznej, gdy Temistiusz odrzuca pojęcia wprowadzone do noetyki przez Aleksandra jako wyrażające koncepcję intelektu czynnego, której nie chciał zaakceptować. Terminy wprowadzone (lub utrwalone) przez Aleksandra jak: intelekt materialny, habitualny czy intelekt przychodzący z zewnątrz, zostały całkowicie usunięte przez Temistiusza jako nieadekwatne do opisu intelektu. Zmieniając diametralnie koncepcję intelektu, zmienił więc przede wszystkim aparat pojęciowy, w jaki noetyka ma być ujęta.

Zasadniczą kwestią sporną między Aleksandrem i Temistiuszem było rozumienie rozwoju intelektu ludzkiego i sposobu jego funkcjonowania, a w szczególności identyfikacji intelektu czynnego. I chociaż różnice między tymi dwoma autorami starożytnymi najwyraźniej ujawniły się właśnie w sposobie odczytania intelektu czynnego, to nie można dobrze ująć tego zagadnienia bez wskazania na całość noetyki. Aleksander konsekwentnie wydobywając wnioski płynące z wybranej przez siebie definicji duszy doszedł do wniosku, że niemożliwe jest istnienie intelektu ludzkiego poza ciałem. Intelekt, tak jak każda inna część duszy jest bowiem aktem ciała. Stąd też wynika najdonioślejsza teza Aleksandra z Afrodyzji: uznanie, że intelekt czynny musi być tożsamy z najwyższym Intelektem, Pierwszą Przyczyną – Bogiem.

Temistiusz odrzuca w całości koncepcję Aleksandra, interpretując zdanie Arystotelesa z

Monika Komsta

piątego rozdziału księgi III o występowaniu w intelekcie zasady materialnej i formalnej jako odnoszące się do dwóch aspektów tego samego intelektu, a nie (jak chciał Aleksander) do dwóch intelektów, które stanowią osobne byty. Tak więc w ludzkim intelekcie możemy wyróżnić aspekt możliwościowy i aktualny, odpowiadający tradycyjnej terminologii w postaci intelektu możliwościowego i aktualnego. Intellect czynny jest władzą charakterystyczną dla człowieka, co więcej stanowi jego istotę, jego „ja”. Nie jest związany ani w funkcjonowaniu ani w istnieniu z ciałem, stanowi więc nieśmiertelną część człowieka. Ten element noetyki Temistiusza stanowi z pewnością najbardziej oryginalną część jego interpretacji. Co więcej, nie brakuje współcześnie badaczy, którzy interpretują Arystotelesowską naukę o duszy w podobny sposób, czego przykładem jest analiza L.P. Gersona.

Temistiusz inicjuje również pytanie o indywidualność człowieka, o jego indywidualną nieśmiertelność. Okazuje się jednak, że w ramach systemu perypatetyckiego nie ma miejsca na indywidualne trwanie intelektu po śmierci ciała. Przeciwnie niż w platonizmie, tożsamość poszczególnych ludzi jest związana z ciałem. Temistiusz podtrzymuje tezę, że zasada jednostkowania jest materia, o indywidualności poszczególnych ludzi można więc mówić tylko w ramach połączenia duszy z ciałem. Intellect czynny, który stanowi istotę człowieka, jest indywidualny tylko w pewnym sensie – tak długo, jak jest połączony z ciałem. Tak więc ostatecznie istnieje tylko jeden intelekt dla całej ludzkości, jeden intelekt czynny, nieśmiertelny, niezmieszany z materią. Koncepcja osobowej indywidualności, powoli rozwijana przez filozofów chrześcijańskich, pozostaje poza zasięgiem zainteresowania Temistiusza.

Należy wspomnieć jeszcze o jednym aspekcie tej doktryny, który odróżnia ją od stanowiska Aleksandra z Afrodyzji. Temistiusz nie utożsamiał intelektu czynnego z Bogiem i stanowczo sprzeciwiał się takiej interpretacji Aleksandra. Intellect czynny jest władzą typowo ludzką, a Intellect Boski jest nieporównanie doskonalszy.

W rozprawie zostało postawione pytanie o możliwość uznania noetyki Temistiusza za kontynuację psychologii Arystotelesa, a nie za stanowisko eklektyczne (jak określił je E. Zeller), czy platońskie. W świetle analiz przeprowadzonych w pracy wydaje się, że z pewnością zasadniczy zręb tej doktryny jest w swoim charakterze właśnie arystotelesowski, a wszelkie zmiany udoskonalają jedynie pierwotną psychologię.

W mojej rozprawie ukazałam, że Temistiusz zdawał sobie sprawę z pewnych trudności, które mogą rodzić się po lekturze dzieła Stagiryty, a także z tych, które powstają na skutek stworzonych w przeciągu stuleci interpretacji myśli założyciela Liceum. Problemy wynikające z dzieła samego Arystotelesa polegają głównie na braku precyzji języka używanego przy omawianiu zagadnienia

Monika Konsta

intelektu. Kolejni komentatorzy starali się uściślić tę problematykę, lecz to doprecyzowanie stało się właśnie głównym punktem sporu, przede wszystkim z Aleksandrem z Afrodyzji. Temistiusz miał świadomość, że interpretacja Aleksandra, uchodząca za „wzorcowo” arystotelesowską, wypacza sens nauki Stagiryty i powoduje, że zbliża się ona do materializmu. Współcześnie również coraz częściej zauważa się właśnie nieadekwatność interpretacji Aleksandra z Afrodyzji.

Na przykładzie psychologii Temistiusza można przybliżyć problem interpretacji psychologii Arystotelesa, a także całej jego doktryny. Od początku XX wieku do dnia dzisiejszego z różną intensywnością trwają bowiem spory nad sposobem uporządkowania dzieł Stagiryty, a w szczególności nad sposobem pogodzenia ze sobą doktryn zawartych w różnych pismach. Niezgodne ze sobą tezy pochodzące z różnych pism były traktowane jako podstawa do uznania chronologicznego rozwoju doktryny Arystotelesa, w ciągu którego jego stanowisko ewoluowało. Coraz częściej dochodzi jednak do głosu przekonanie o jedności filozofii Stagiryty, jedności, która dopuszcza drobne zmiany w ujmowaniu poszczególnych zagadnień, ale nie pozwala na radykalną zmianę przekonań. Temistiusz również prezentuje 'jednościowy' paradygmat interpretacji psychologii Arystotelesa wskazując na tożsamość i stałość doktryny zawartej w traktacie *O duszy* i wczesnym dialogu egzoterycznym – *Eudemosie*. Przeciwnieństwem interpretacji Temistiusza jest odczytanie doktryny Arystotelesa dokonane przez Aleksandra z Afrodyzji. Uznanie przez niego ludzkiego intelektu za śmiertelny, a więc odrzucenie nieśmiertelności człowieka wymaga przyjęcia założenia, że te pisma, w których Arystoteles mówi wprost o tym, że dusza człowieka (a dokładnie intelekt) jest nieśmiertelna, należą do niereprezentatywnych dla doktryny „dojrzałego” Arystotelesa.

Rozprawa przybliża więc naukę myśliciela, którego filozofia nie była do tej pory w języku polskim opracowana, co więcej, wciąż brakuje wyczerpującego studium jego myśli również w światowej literaturze. Innym osiągnięciem tej książki jest również uzupełnienie obrazu filozofii późnego antyku jako zdominowanej przez myślicieli neoplatońskich, o stanowisko autora, który świadomie włączał do swojego stanowiska pewne elementy platonizmu, traktując je jednak tylko jako uzupełnienie systemu Arystotelesa i nie pozwolił na przekształcenie swojej psychologii w jedną z odmian neoplatonizmu.

Monika Komsta

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo – badawczych

Moje zainteresowania naukowe obejmują obszary, na które składają się:

1) psychologia Aleksandra z Afrodyzji, 2) etyka i fizyka Aleksandra z Afrodyzji, 3) przekłady dzieł autorów starożytnych.

5.1. Psychologia Aleksandra z Afrodyzji

Zagadnienie to stanowi obszar badań związany bezpośrednio z rozprawą habilitacyjną i uzupełniający ją w wielu istotnych punktach. Psychologia Aleksandra jest bowiem dla Temistiusza naturalnym punktem odniesienia, jako dzieło wybitnego perypatetyka i komentatora dzieł Arystotelesa. W niektórych kluczowych momentach, przede wszystkim w rozważaniach dotyczących intelektu czynnego, nie można zrozumieć stanowiska Temistiusza bez odniesienia się do doktryny Aleksandra. Dlatego też prace nad psychologią ostatniego scholarchy Perypatu musiały poprzedzać badania poświęcone twórczości Temistiusza.

W psychologii Aleksandra z Afrodyzji można wyróżnić kilka istotnych zagadnień. Pierwsze z nich jest związanie z recepcją twórczości tego autora, zapoczątkowaną przez P. Moraux, który opisał tę doktrynę jako pewną postać materializmu i naturalizmu. W świetle najnowszych badań wydaje się, że ta teza jest nie do utrzymania. Świadczy o tym sam tekst traktatu *O duszy* Aleksandra, który został przeze mnie przetłumaczony na język polski (jest to pierwsze tłumaczenie w języku polskim).

Przede wszystkim Aleksander bardzo wyraźnie przeciwstawia swoje stanowisko zadeklarowanemu materializmowi stoickiemu. Chociaż czerpał ze stoicyzmu zarówno problematykę swoich prac (czego przykładem są teksty o przeznaczeniu, wyraźnie inspirowane stoicyzmem), jak i aparat pojęciowy, pragnie udowodnić swoją odrębność doktrynalną i ze stoicyzmem polemizuje. Czyni tak krytykując najważniejsze elementy tworzące doktrynę stoicką, a więc teorię przenikania ciała przez ciało, która jest podstawą fizyki stoickiej, doktrynę wszechobecnego przeznaczenia, a przede wszystkim koncepcję pneumy, która ma odpowiadać arystotelesowskiej formie.

W traktacie *O duszy* Aleksander podkreśla jednak niematerialność formy, a więc i duszy, pokazując, że materia nie może odpowiadać za różnicowanie bytów między sobą i nie może być przyczyną określoności każdego bytu. Skoro tak, to materialna pneuma nie może w żaden sposób pełnić funkcji przypisywanych formie. Dlatego porównywanie duszy do pneumy jest chybione.

Monika Kowalska

Forma jest przeciwieństwem materii, co Aleksander wyraźnie akcentuje odwołując się do podstaw metafizyki Arystotelesowskiej.

Okazuje się również, że sformułowania używane przez Aleksandra, które mogłyby być łączone ze stanowiskiem materialistycznym (np., że dusza jest władzą wyłaniającą się na bazie mieszaniny składników materialnych), są wynikiem nawiązywania do tradycji perypatetyckiej, w której języku zostały sformułowane. Zagadnienia te zostały przeze mnie poruszone w pracach: *Aleksander z Afrodyzji: problem relacji między duszą a ciałem* („Przegląd Filozoficzny” 3 [83] (2012), s. 413–422), oraz we wprowadzeniu do przekładu (*Aleksander z Afrodyzji, O duszy*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, s. 9-50).

Aleksander z pewnością wpłynął na Temistiusza w procesie formułowania definicji duszy. Spośród różnych sformułowań obecnych na kartach trzech pierwszych rozdziałów księgi II traktatu *O duszy* Arystotelesa, Aleksander wybiera jedno (prawdopodobnie idzie tu za wcześniejszą tradycją perypatetycką) i na nim buduje całą swoją psychologię. Temu wyborowi należy przypisać – jako konsekwencję - zaprzeczenie możliwości nieśmiertelności jakiegokolwiek władzy ludzkiej. Temistiusz pomimo różnych zastrzeżeń również traktuje tę definicję wybraną przez Aleksandra za definicję wyjściową do dalszych rozważań. Zatem wpływ Aleksandra jest tutaj jasno widoczny.

Drugim ważnym momentem jest koncepcja intelektu ludzkiego, który jako akt ciała ginie wraz z nim. Aleksander łączy ściśle działanie intelektu z materialem, który dostarczają mu zmysły, co jest potwierdzeniem zależności intelektu ludzkiego od ciała. Dzieje się tak dlatego, że intelekt materialny, który jest naturalną władzą człowieka jest początkowo czystą potencjalnością, jak materia, dopiero w trakcie poznawania świata za pomocą abstrakcji staje się czymś na kształt magazynu pojęć. Są one jakby unieruchomione w ludzkim umyśle, a myślenie może zacząć się na skutek działania elementu aktualnego, jakim jest intelekt czynny. Znajduje się on jednak poza duszą człowieka, jest Pierwszym Intelektem. Interpretacja Aleksandra ma współcześnie swoich zwolenników i przeciwników. W starożytności zdecydowanie przeciwstawił się jej Temistiusz zarzucając Aleksandrowi mylne odczytanie tekstu Stagiryty. Zagadnienia te poruszyłam we *Wprowadzeniu do tłumaczenia: Temistiusz, Parafraza „O duszy” Arystotelesa* (Lublin, s. 9-32).

5.2. Etyka i fizyka Aleksandra z Afrodyzji

Badania prowadzone nad psychologią Aleksandra zostały poprzedzone studiami, które dotyczyły innych aspektów myśli Aleksandra, które były pomocne w odrzuceniu tezy o materializmie tego myśliciela. Dlatego zajęłam się również pewnymi aspektami etyki Aleksandra,

Monika Konarska

choć poświęcił jej tylko drobne pisma przeznaczone na użytek szkolny. Tym, co jest interesujące w zbiorze, jest próba nowego przedstawienia pewnych elementów etyki arystotelesowskiej tak, aby pokazać jej atrakcyjność w porównaniu z etyką stoicką. Charakterystyczny jest tu dobór tematów, ponieważ znaczna część tych tekstów poświęcona została rozważaniom nad istotą przyjemności, co już samo w sobie miało służyć budowaniu etyki w opozycji do stoicyzmu. Aleksander rozważa również kompleks zagadnień związanych z arystotelesowską koncepcją cnoty, aby pokazać, że doktryna Arystotelesa lepiej oddaje rzeczywistość niż teoria stoicka.

Niektóre wątki poruszane przez tego autora w jego zbiorze krótkich tekstów *Problemy Etyczne* zostały podjęte w artykule *Arystotelesowska nauka o przyjemności w „Ethica Problemata” Aleksandra z Afrodyzji* („Studia antyczne i mediewistyczne” 4 [39] (2006), s. 95-106), jeszcze inne we wprowadzeniu do mojego tłumaczenia zbioru *Problemy etyczne* (Lublin, 2013, s.5-18).

Moje badania dotyczyły również podejmowanego przez Aleksandra problemu przeznaczenia. Autor ten był jednym z tych, którzy starali się przeciwstawić popularnej doktrynie stoickiej i zbudować w ramach arystotelizmu odpowiedź na nią. W ślad za nim wielu autorów starożytnych uznało wagę tego zagadnienia i również wśród filozofów platońskich zaczęły powstawać koncepcje, które miały dostarczyć lepszego niż stoickie wyjaśnienia zagadnienia przeznaczenia (*Późnoantyczne próby obalenia determinizmu: Aleksander z Afrodyzji i Chalcydusz*, „Roczniki Filozoficzne” t.56, z.2, 2008, s. 151-164).

Podjęłam również studia nad stworzoną przez Aleksandra koncepcją wzrostu ciała, która miała być odpowiedzią na stoicką koncepcję przenikania ciała przez ciało, a rezultat moich badań został zawarty w wystąpieniu na X Zjeździe Filozoficznym w Poznaniu.

Badania, które przeprowadziłam nad filozofią Aleksandra z Afrodyzji ukazały jego próbę dostosowania arystotelizmu do nowych pytań stawianych przez filozofów epoki cesarstwa a także jego rolę w rozwoju tej doktryny. Studia te były pomocne w rekonstrukcji stanowiska Temistiusza, dla którego filozofia Aleksandra była ważnym punktem odniesienia w zrozumieniu doktryny Arystotelesa.

Syntetyczne ujęcie oparte na studiach nad filozofią Aleksandra z Afrodyzji zostało ujęte w hasło encyklopedyczne: Alexander of Aphrodisias (w druku: Universal Encyclopedia of Philosophy, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu).

Monika Komar

5.4. Przekłady dzieł Aleksandra z Afrodyzji i Temistiusza

W toku prowadzonych badań nad filozofią Aleksandra z Afrodyzji i Temistiusza okazało się, że konieczne jest przełożenie tekstów niedostępnych do tej pory w języku polskim. Przekład każdego z tych tekstów wymagał dogłębnych studiów nad aparatem pojęciowym nie tylko tych myślicieli, ale i innych, którzy mieli wpływ na ukształtowanie siatki pojęciowej przez nich używanej. Mam tu na myśli przede wszystkim język techniczny Arystotelesa, a następnie stoików, którzy wywarli swoją terminologią ogromny wpływ na Aleksandra, a wreszcie język, jakim posługiwali się neoplatonicy, z którego korzystał Temistiusz.

Adekwatny przekład wymaga również od tłumacza znajomości problemów podejmowanych przez autorów, dlatego wstępy do moich przekładów zawierają analizy filozoficzne problemów poruszanych przez autorów tłumaczonych dzieł. Szczególnie chciałabym podkreślić rolę przekładu *Parafrazy „O duszy” Arystotelesa* autorstwa Temistiusza, który stanowi pewną całość z moją rozprawą habilitacyjną.

Byłam również redaktorem naukowym tłumaczenia Tomasza Tiuryna, który przełożył na język polski *Komentarz do „Hermeneutyki” Arystotelesa* napisany przez Boecjusza.

W chwili obecnej pracuję nad arystotelesowską koncepcją Boga, rozwijaną przez Temistiusza w jego parafrazie księgi XII *Metafizyki* Arystotelesa. Temistiusz stawia tam bowiem pytania, które do dziś stawiają sobie badacze teologii Stagiryty, m.in. co jest przedmiotem myśli Pierwszego Intelaktu, czy Pierwszy Intelakt wie o istnieniu świata. Opracowanie tej dziedziny myśli Temistiusza wymaga dogłębnych studiów zarówno nad Arystotelesowską, jak i Plotyńską koncepcją Absolutu.

Monika Komsta